

ПРОФЕСІЙНА ТЕРМІНОЛОГІЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ-АГРАРІЯ

У статті розглянуто проблеми збагачення професійного мовлення студентів аграрних ВНЗ українською науковою термінологією у науковій і навчально-методичній літературі.

Ключові слова: викладач ВНЗ, професійна термінологія, компетенція, фахівець-аграрій.

Система освіти нерозривно пов'язана із соціально-економічною структурою суспільства. Якщо змінюється ця структура, то, відповідно, коригується й система підготовки кадрів. У зв'язку із цим наукове формування цілей і завдань фахової освіти, визначення ефективних засобів її реалізації становлять основу перспективного розвитку суспільства [2, с. 67].

Сучасний період розвитку суспільства в нашій державі відкриває широкі можливості для оновлення змісту освіти, що дає змогу формувати духовно багате й професійно підготовлене покоління. Реалії сьогодення висувають до працівників аграрної сфери досить високі вимоги. Сучасний працівник, передусім керівник, повинен: швидко реагувати на зміну обставин, всебічно визначати можливості й ефективність застосування досягнень науки, техніки, передового досвіду в процесі своєї професійної діяльності, обґрунтовано ризикувати, впроваджуючи нові технічні рішення, вміти працювати в колективі, вміти генерувати нові ідеї разом із колегами, розробляти і реалізовувати їх.

Реформа вищої школи, її цілеспрямованість на гуманізацію та гуманітаризацію освіти дає можливість сформувати соціальне замовлення суспільства щодо надання мовної свідомості студентам – майбутнім фахівцям із різних галузей сільського господарства, оскільки вміння спілкуватися мовою професії підвищує ефективність праці, допомагає краще орієнтуватися не тільки на виробництві, а й у безпосередніх ділових контактах із колегами.

У зв'язку із цим все частіше висловлюються думки, що відповідно до принципів сучасної освіти у студентів аграрних ВНЗ повинні вироблятися певні професійні якості, у тому числі й лінгвістична підготовка, що передбачає вільне володіння українським фаховим мовленням. Найвищим рівнем формування мовної особистості й виявом мовної культури вважається “рівень володіння фаховою метамовою (терміносистемами, фразеологією, композиційно-жанровими формами текстотворення) та рівень мовного іміджу соціальних ролей (політика, державного діяча, керівника, ученого та ін.)” [3, с. 2].

Проблемі мовної компетенції студентів присвячено велику кількість досліджень, проте актуальність її залишається незмінною. Такі видатні на-

уковці, як Л. Барановська, Л. Головата, Л. Лучкіна, Т. Рукас, займалися проблемою мовленнєвої компетенції фахівців. Праці, присвячені проблемам формування мовленнєвої культури, належать таким науковцям, як: Н. Бабич, О. Беляєв, А. Коваль, В. Мельничайко, М. Пентилюк.

У дослідженнях О. Беляєва, М. Вашуленко, І. Гудзик, В. Мельничайко розглянуто ідеї комунікативно-діяльнісного підходу до навчання мови. Прийомами засвоєння термінології займалися Н. Костриця, Л. Лучкіна, В. Михайлюк, Т. Рукас, Н. Тоцька, Я. Януш.

Мета статті – розглянути питання збагачення професійного мовлення студентів аграрних ВНЗ українською науковою термінологією у науковій і навчально-методичній літературі.

Об'єктом є процес навчання студентів аграрних ВНЗ української наукової термінології, а предметом – окремі прийоми навчання студентів аграрних ВНЗ української наукової термінології при вивченні курсу “Українська мова (за професійним спрямуванням)”.

Оволодіння основами будь-якої професії розпочинається із системи загальних і професійних знань, тобто опанування фахівцем “наукового дискурсу професії” [8, с. 64], або професійного мовлення – галузевої фразеології та термінології, що допоможе при навчанні у ВНЗ, а також у подальшій професійній діяльності, котра вимагає застосування у виробничій сфері української мови. “Для вільного володіння усною та писемною формами професійного спілкування студенти нефілологічних ВНЗ повинні мати чималий активний лексичний запас фахової термінології” [8, с. 62], бо мовленнєва специфіка цього стилю спілкування визначається, насамперед, великою кількістю термінів, що активно обслуговують сферу професійно-виробничої діяльності. Лінгвістами доведено, що спеціальні галузеві терміни становлять понад 60% професійної лексики фахівця [1, с. 96], решту посідає загальнонаукова термінологія та загальноповсякденні лексеми. Крім того, термінологічна лексика має велике значення для науково-виробничої комунікації, сприяючи її інтелектуалізації, полегшує процес засвоєння знань і реалізації їх у майбутній фаховій діяльності, поглиблює знання студентів про ознаки понять, що вивчаються, є засобом розширення активного професійно зумовленого словникового запасу, підвищує культурний рівень майбутньої української інтелігенції.

Відомо, що вченими розроблено загальну систему роботи з науковою термінологією, яку можна було б застосовувати для навчання українським терміносистемам студентів усіх спеціальностей російськомовного оточення південно-східної України. Це не дає змоги побудувати роботу таким чином, щоб студенти сільськогосподарських ВНЗ, наприклад, студенти економічних спеціальностей, російськомовного регіону могли писати реферати, дипломні та курсові роботи, працювати з навчальною літературою, виконувати самостійні завдання, брати участь у конференціях і семінарах українською мовою.

Подібна ситуація є небажаною. Адже опанування професійною лексикою, а отже, і формування світогляду та професійної компетентності

майбутніх фахівців починається у ВНЗ. Тут ми стикаємось із суттєвою суперечністю. З одного боку, держава вимагає активного запровадження в усі сфери виробництва української мови та спеціалістів, які вільно нею володіють, з іншого – освіта, особливо в східних і південних регіонах України, базується на викладанні більшості дисциплін, у тому числі й фахових, російською мовою, що створює певні труднощі для засвоєння професійної термінології українською мовою.

Реалізації формування у студентів професійної мовленнєвої компетенції на основі фахової термінології повинна сприяти заміна курсу “Ділова українська мова” на курс “Українська мова (за професійним спрямуванням)”, що враховує особливості викладання мови в аграрному ВНЗ, визначаючи їх профільною специфікою останнього, вимагаючи професійно орієнтованої комунікації, спрямованої на конкретного адресата – фахівця певної професійної спеціалізації.

Відомо, що студенти суб’єктивно поділяють навчальні дисципліни на потрібні та непотрібні, і доки вони не зрозуміють значення пропонованого предмета майбутньої роботи за фахом, годі й сподіватися на їхню активність у його вивченні. За інших рівних умов студенти активніше розв’язують завдання, які вважають певним чином пов’язаними з їхньою професійною діяльністю. Вивчення теоретичного матеріалу з орієнтацією на майбутню професійну діяльність зумовлює появу в студентів потреби у відпрацьованих знаннях і навичках, прискорює перехід від пізнавальної мотивації до професійної.

Таким чином, найголовніше завдання викладача – розробити комплекс типових навчальних професійно орієнтованих ситуативних завдань, тобто таких, які сприяли б формуванню у студентів умінь, необхідних для майбутнього ділового спілкування, завдяки яким буде реалізовано важливий дидактичний принцип – зв’язок навчання із життям. Таким чином, посиляться й мотивація дій студентів як важливий засіб активізації навчальної діяльності.

Передумовою успішного засвоєння і подальшого активного використання базової наукової та професійної термінології є раціональне поєднання комунікативного підходу та професійного контексту. Доцільність такого методу підтверджують дані лінгвістичних спостережень, що засвідчують необхідність знання приблизно 75–85% усіх термінів, які зустрічаються, для вільного розуміння та читання наукових текстів [4, с. 167].

Продуктивність засвоєння термінів та їх активне використання в усному та писемному українському фаховому мовленні багато в чому залежить від відповідної системи підготовчих вправ, послідовно спрямованих як на переклад та вдумливе засвоєння термінології, так і на активізацію вмінь говоріння та слухання, необхідних для застосування цієї термінології у конкретних робочих ситуаціях.

Ефективним є поєднання вправ як репродуктивного характеру, що виконують ознайомлювальну функцію, так і творчих, які сприяють актив-

ному самостійному використанню термінологічної лексики відповідно до виробничої ситуації.

Серед великої кількості репродуктивних вправ ефективними є:

- дати усно тлумачення фаховим термінам українською мовою;
- дібрати терміни до запропонованих визначень;
- скласти термінологічний словник до тексту із фахового підручника, давши пояснення термінам;
- переказати матеріал попередньої лекції, звертаючи увагу на вимову та вживання фахової термінології.

Вправи творчого спрямування повинні бути складнішими і передбачати більшу самостійність студента при їх виконанні, наприклад:

- за допомогою словника доберіть до термінів синоніми, складіть із них пари, введіть терміни-синоніми в речення, враховуючи відтінки їх значень;
- за допомогою словника доберіть до термінів антоніми, складіть із ними речення;
- складіть усне висловлювання фахового спрямування, використовуючи професійну термінологію;
- складіть діалог виробничої тематики, насичений вашою фаховою термінологією;
- прочитайте текст, виправте терміни, що вжиті з невласливим для них значенням.

Доцільним є також застосування вправ порівняльно-зіставного типу, котрі допомагають студентам відчутти специфіку понять, що вивчаються, ілюструють особливості нормативного фахового мовлення порівняно з розмовно-побутовим; і вправ на переклад, що виявляють “поряд із спільними ознаками, котрі є характерними для близькоспоріднених мов, також риси своєрідні, національно специфічні” [5, с. 26]. Вправи цих типів дають змогу проаналізувати особливості понять, що вивчаються, на фонетико-орфоепічному, лексико-граматичному та стилістичному рівнях.

Крім того, збагачуючи лексичний запас студентів аграрних ВНЗ професійно-науковою термінологією, ми одночасно маємо змогу підвищувати культуру мовлення майбутніх фахівців, звертаючи увагу на:

- особливості вимови та правопису того самого терміна в російській та українській мовах;
- доречність використання термінів і професіоналізмів у різних мовних ситуаціях;
- нюанси вживання термінів-синонімів (дублетів – власне українського слова та інтернаціоналізму) у фахових текстах;
- особливості перекладу стійких термінологічних сполук, що не мають точних українських відповідників російським варіантам та ін.

Застосування таких видів роботи допоможе студентам уникати сліпого калькування при перекладі фахової літератури та написанні текстів професійного спрямування, орієнтує на вживання нормативних форм термінолексем і фахових фразеологічних терміносполучень, дає мож-

ливість знаходити складні перехресні відношення в найбільш близьких мовах, як російська й українська, що є надзвичайно цінним для південно-східних регіонів України.

Безперечно, найбільш доцільним для формування мовленнєвої фахової компетенції на основі науково-професійної термінології є використання текстів зі спеціальності, невеликих за обсягом, доступних за змістом, насичених словами, стійкими словосполученнями та граматичними конструкціями, характерними для мови спеціальності. Тільки на рівні тексту професійні терміни постають як цілісна комунікативна система, придатна для використання в певних робочих ситуаціях, а не як сукупність розпорошених лексем та синтагм.

За загально визнаною нині “діяльнісною” теорією (А. Алексюк, Л. Виготський, Г. Костюк, О. Леонт'єв) навчання повинно відбуватися як співробітництво, тому що свідомість формується, розвивається та виявляється не тільки під час предметної діяльності, дій з реальними предметами, а й у спілкуванні. У процесі спілкування теоретичні визначення набувають особистісного змісту, засвоюється навчальна інформація. Викладач засобами спілкування організовує діяльність студентів, адекватну меті навчання. Студент спочатку бере участь у цій спільній діяльності, яка згодом стає внутрішньою діяльністю його самого.

Навчальне спілкування передбачає постійну активність усіх суб'єктів (студентів), які не просто сприймають повідомлення і певним чином реагують на нього, а прагнуть висловити своє ставлення до того, що повідомляють. Тренування у спілкуванні супроводжується цілеспрямованою, психологічно мотивованою мовленнєвою діяльністю.

Викладач, в свою чергу, повинен уважно ставитися до особистості студента. Особистість викладача, його авторитет значною мірою впливають на результати навчання. Викладач завдяки вмінню використати свого професійного артистизму, тонкому відчуттю психологічного настрою групи, доброзичливості у спілкуванні з вимогливістю може забезпечити глибоке засвоєння студентами навчального матеріалу, сприяти не тільки унормуванню їхнього мовлення, а й зміні комунікативної поведінки майбутніх фахівців.

Висновки. Сам викладач-мовник не здатен організувати роботу над вивченням фахової термінології як системи, що слугує основою для опанування майбутньою професією, знайти інформативні тексти за фахом, із великої кількості термінів відібрати найбільш уживані у певній сфері виробництва. Отже, перспективи виходу із цієї ситуації можуть критися у тісній співпраці викладачів української мови (за професійним спрямуванням) із викладачами профільних фахових дисциплін, у створенні інтегрованих методичних посібників з української мови, наповнених текстами, що несуть у собі базові знання для майбутніх спеціалістів, насичених найуживанішою фаховою термінологією, створенні перекладних словників-мінімумів фахових термінів і професійних сполук, укладанні тезаурусів, які б описували фахову термінологію у терміносистемі, тобто з урахуван-

ням усіх родо-видових і логіко-понятійних зв'язків. Бажаним було б викладання і самих професійно зорієнтованих дисциплін державною мовою, збільшення кількості україномовних підручників та галузевих перекладних і тлумачних словників. Лише зацікавивши студентів їх майбутньою спеціальністю, можна прищепити любов до української мови й отримати національно свідомих, мовленнєво компетентних фахівців, що зможуть досягти особистісного й професійного самовизначення та домогтися самореалізації.

Список використаної літератури

1. Кияк Т.Р. Лингвистические аспекты терминоведения : учеб. пособ. / Т.Р. Кияк. – К. : УМКВО, 1989. – 103 с.
2. Лігоцький А. Фахова освіта, яка потрібна всім / А. Лігоцький // Віче. – 1997. – № 3. – С. 64–67.
3. Мацько Л. Матимемо те, що зробимо / Л. Мацько // Дивослово. – 2001. – № 9. – С. 2–3.
4. Миняр-Белоручев Р.К. Общая теория перевода и устный перевод / Р.К. Миняр-Белоручев. – М. : Военное изд. Министерства обороны СССР, 1980. – 236 с.
5. Михайлюк В. Переклад у формуванні культури ділового мовлення / В. Михайлюк // Дивослово. – 1999. – № 7. – С. 26–29.
6. Педагогічні технології : навч. посіб. / [Падалка О.С., Нісімчук А.С., Смолюк І.О., Шпак О.Т.]. – К. : Українська енциклопедія, 1995. – 248 с.
7. Паламар Л. Проблеми функціонування української мови у вузах у період національного відродження / Л. Паламар // Українська мова у вищих навчальних закладах України. – К. : ІСДО, 1993. – С. 3–11.
8. Тоцька Н. Методика роботи викладачів вищого технічного навчального закладу над українським професійним мовленням студентів / Н. Тоцька // Дивослово. – 2003. – № 1. – С. 62–65.

Стукало Е.А. Профессиональная терминология как средство формирования речевой компетенции будущего специалиста-агрария

В статье рассмотрены проблемы обогащения профессиональной речи студентов аграрных вузов украинской научной терминологией в научной и учебно-методической литературе.

Ключевые слова: преподаватель вуза, профессиональная терминология, компетенция, специалист-аграрий.

Stukalo O. Professional terminology as a mean of forming linguistic competence of the future specialists in agriculture

The article considers the problems of professional speech enrichment of students of agrarian higher educational institutions with Ukrainian scientific terminology in scientific and educational literature.

Key words: teacher of higher educational establishment, professional terminology, competence, specialist in agriculture.